

Forfatter: Andersen, H. C.

Titel: H.C. Andersens Eventyr bd. VI kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

Citation: Andersen, H. C.: "H.C. Andersens Eventyr bd. VI kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal", i Andersen, H. C.: *H.C. Andersens Eventyr bd. VI kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal*, C. A. Reitzel, 1990, s. 82. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-hcaeventyr06val-shoot-idm139779802692448.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: H.C. Andersens Eventyr bd. VI kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

Ortografi

Vokalisme

Indlyds-e tilføjet (epentese) eller bortfaldet (synkope)

I 131 *taknemlig*: DO XXIII 647 har ikke slet så tidlige exx; MO kun *-nemme-*; RO begge former; II 202 *Seglgarn*: MO og HR *Seil-*, DO XVIII 939: ofte *Segl-*, *Segel-*, RO *Segl-*. **D** genindfører *Segl-*, V 53 *Seirsgjæde*: MO2 tager udtrykkelig afstand fra *Seir-* især pga. komposita. - I 119 *Angest*: både subst. og adj. nærmest tendens > *Angst* (som HR), senere atter konservativt > *Angest*. MO2 s. v. *Angest*: man træffer jævnlig *Angst*, men især af metriske grunde; IV 55 *Svouel*: således MO, men *Svovl* både før og efter **A** (således HR). - Hertil kan regnes varianterne *lidt* og *lidet*, der (ofte med *L-*) ses vakle i app. til IV 63 *Jeg selv veed kun Lidet af vor egen Religion* og 82 *I hvor Lidt de havde*; af MO2 fremgår, at *lidet* er ubrugeligt i tale, mens der er vaklen i en række funktioner i skriftsproget.

Udlyds-e tilføjet (Raragoge) eller bortfaldet (apokope)

III 68 *Legems*, III 107 og IV 16 *Billed*, IV 204: *Helved*: MO dobbeltformer ÷/e af de to første, men ikke af *Helved*; II 35 *Madam (men)* > *Madame (n)*: MO1 ÷, MO2 udførligt om *Madame* > *Frue* i datiden; DO XIII 732: forfranskningen skal kompensere ordets deklassering netop o. 1850; I 38 *Himmerig*: MO: forkortes hyppigt i tale og skrift; DO VIII 132: *-rige* højere stil; andetsteds i eventyrene kan findes *-rige* > *-rig*; I 146 *hundred*, III 64 *tusind*: MO *-de/-d*; tendens til *-de*, men IV 50 atter *-d*. V 169 *Hundesteil krO* > *Hundesteile A*: DO VIII 678: nu *lidet* brugeligt. - II 81 *Sverrige*, II 121 *Frankerige*: MO *-rige* s. v. *Svensk, Fransk*; variabelt II 236; III 69 *Omqveede*: MO *-d*.

83

Åbning, lukning

V 20 *Immer* > *Emmer*: *Immer* fynsk, se DO IX 163 m. henv.; I 49 *Pioner* > *Pioner D*: MO ÷, DO XVII 210 *ije/æ*; II 61 *Øienforblindelse* > *æ* > *e* > *i*: MO kun *-i-*, DO XXVII 1545: *-æ-* almindeligere end *-i-*; II 70 *knipsede* > *knepsede*: MO *knipse* se *kneppe*, HR *knepse*, DO *knepse* nu sj.; I 42 *Kunst* > *Konst D*; HR *Kunst*; MO's fortæller udførligt om det bevidst gammeldags, antityske valg af *Konst*, i øvrigt gammelt stridspunkt, se DSH V s.v. *kunst*. - II 87 *Saallerne* > *Saalerne*: rettelser af dagligsprog; I 93 *slængrede* > *slingrede* allerede **B**; *slængrede* synes isoleret; V 145 *Spædelys O* > *Spiddelys A*: DO XXI 203 *Spiddelys* med 7 sideformer, hvoraf denne ifl. Dyrland er kbh. almueudtale.

Runding, afrunding

II 75 *Iver* > *Yver*: MO henviser fra *luer*, som er bl.a. fynsk dialekt; I 144 *Zephir*: MO *Zephyr*; II 37 *Sirenerne* > *Syrenerne D*, IV 58 (jf. IV 251) *Sirene OO2* > *Syren A*; MO ÷, DO XXIII 15 varianter bl.a. fra Andersen; I 198 *baltrede* > *boltrede*: MO *baltrede*: daglig tale, se *boltrede*, DO I 1089 aflydsforhold; se app.; II 126 *Poppegøien* > *Papegøien*: MO henviser fra *Poppe-*. - II 111 *voxe* > *væxe D*: ifl. DO XXVII 728 allerede af Moth og igen af Levin betegnet som svindende, altså et stærkt eksempel på **D**'s overkorrekte rettelser.

Vokallængde

IV 58 har flere plantenaavne med særformer i **O**. *Gjeddeblad* er i DO VI 736 belagt flere gange, *Klasse* derimod kun fra 1726, men tilfældigt iagttaget i orig. trykket af J. P. Jacobsens Mogens (Saml. Værker III 1927 s. 319, 2 gg.), ganske vist mod ms. og bogudg., men dog vel med en kortvokalisk tradition, som DO betegner som gidgs. Uden forb. m. vokallængde, ubelagt i DO, men med mange gamle sidestykker, er *Lillieconvalle* sst. **O** (> *Geddeblad, Klase, Lillieconval A*).

Fremmedord

II 189 *Volonteurer* > *Volontairer D*: DO XXVII 432 *-ai-* ældre, jf. ... om ældre stavemåder indført i sene udgaver; II 303 *Contoir* > *Contor*: MO *Contor*; IV 19 *Altar* kun **O**.

Normen var imidlertid dengang mindre fast end nu. Man skal derfor ikke uden videre lægge for meget i de enkelte eksempler. En ændring eller ændringstendens behøver ikke absolut at dække en realitet i 84 udtalen. Dels har der været vaklende skrift- og udtalenorm i en række ord, dels kan ord simpelthen af sætterne være tilnærmet en skriftnorm. Anne Duekilde nævner som sandsynlige eksempler herpå

elimineringen af ord som *taknemlig*, *Seirsglæde*, *Helved*, *Omqvæde*, *Immer*, *Saallerne*, *slængrede*, *Iver*, *baltrede*.

Konsonantisme

Klusil > spirant

I 77 *Knoklerne > Knoglerne*: vaklen, se fx I 176, men *-g-* i D; MO har *-g-*, også *-kk-*; HR *Knokkel*, *Knokler*; DO X 865 gi. dobbeltform m.fl. forklaringer; II 120 *kiggede > kigede* eller omvendt, fx II 138: *keget m*, *kiget AB*, *kigget B2C*, *kiget D*. MO *kige*, daglig tale *kikke*. Først sent har *kigge* opnået accept og *kigelkeg* betegnelsen forældet; II 81 *Kridt > Krid*: mærkelig gammeldags **D**-form, men MO har *Kridt* som sideform, i MO2 m. henv. til udtalen, mens HR har *Krid* med tilføjelse, at det udtales *Kridt*; II 205 *Knebelen > Knevlen D* og HR, II 239 *Kjæbe > Kjæve C*: MO henviser *-b-* $\rightarrow$ *-v-*, DO omvendt, SG 1870 har *-b-*, 1872 *-v-* med bemærkning herom i forordet. II 278 *Ukrudt O > Ukrud A*: MO kun *Ukrud*, SGr kun *Ukrudt*, der ifl. DO XXV 1020 er »først fra slutn. af 19. aarh. alm. raadende i skriftspr.«, dog med ældre belæg end dette. I 157 *Persille m > Petersille A*, II 163 *Petersillie > Persille D* (= MO).

Spirant indføjet

II 289 *kun et Barn O*, *et Barn kuns AC* (= **m**), *et Barn kun D*, ret sent belæg for den gamle sideform; II 240 *mens > medens*: MO *mens* sjældent udenfor vers, se *imedens*; SGr begge; III 63 *Storkemo'er > Storkemoder*: anderledes III 193, kompliceret V 136, ender gerne med *-moder D*; III 123 *-fjer > -fjeder D*: MO *Fiæder*, SGr begge, DO *Fjeder* som hovedsted, MO *Fiær* dagligt, *Fær* almuesprog; II 112 *Raadstuen (> Raadstuen)* måske fynsk form, se app.; utvivlsomt fynsk er derimod 131 *den skal ligge døe m*, og V 50 *Kornmoen KO*, alle tre med *d* allerede i **A**.

Andre eksempler

I 172 (hviskede og) *tviskede (> tiskede D)*: DO $\div$, men *tv-* findes dog i 5 tryk samt i 2 mss. til IV 143; II 84 *Ellepigen > Elverpigen D*, indsat i teksten med støtte i **m**: MO *-lv-* $\rightarrow$ *-ll-*; II 86 *anderledens (> anderledes B)*, rettet i teksten med støtte i **m**, men svarer nok til sætterens sprog; DO har kun to exx. på *-ns*, begge fra Kierkegaard; II 175 *Banken O > 85 Bakken*: normaliserende, MO dog begge; II 198 *Skraalhans (> Skraalhals A2)*: DO $\div$, måske en tilfældighed; II 198 *komik > komisk D*: DO X 1076 benytter efter Brix *komik* bl.a. belæg for denne gallicisme; II 205, IV 164, IV 233 *Confirmand/-t*, se app.: gammel vaklen, MO *-t* med lang kommentar om at *-d* er etymologisk korrekt, men *-t* analogisk efter andre ord på *-ant*; der kan ses bort fra den teologiske diskussion, om den pågældende bekræfter eller bekræftes (*-t* eller *-d*); II 264 *svindel (> svimmel D)*; MO $\div$, DO begge adskilt; II 298 *Tyltebær (> Tyttebær D)*: MO $\div$, DO mange exx.; II 300 *Livfuldt (> Livfuld D)*: DO , men DO XII 1047 *et Livsfuldt* (HCA); II 310 *Mansket-* = MO, men *Mansjets- m*, *Manskjets- O*; III 188 *Boeslods- (> Boelslods- D)*: MO s.v. 2. *Bo*, DO II 1066; med anden betydning DO II 964 *Bolslod*; IV 152 *dyndvaad > dyngvaad A2* (og 221 allerede **A**): DO begge adskilt, MO kun *dyngvaad*. IV 102 *stift > stivt*, men II 67 *gibt > gift*; *stivt* og *gift* svarer til MO's exx. V 64 *bladere O > blade A*. V 155 *Vindelbroer grO > Vindebroer A*: DO XXVI 1673 ænyd., citaterne viser afvikling og korrektion i 19. årh.

Hovedindtrykket af de lydligt relevante staveændringer bliver en naturlig normalisering og modernisering, med en modstrøm i nogle af D's gammeldags rettelser som *vaxe*, *Konst*, *Krid*. Den molbechske norm, styrket af MO2 1859, har antagelig spillet en rolle.

Kompositionsfuge (også udenfor substantiverne)

e-bortfald

I 35 *Spanderemme*: MO1 $\div$, MO2 *-dr-*; 143 *Hvalrosse-Fangere*: MO1 $\div$, MO2 *Hvalrostænder*; 176 *Billedebøgerne*: MO *-db-* (= **C**); II 263 *Vedbende-Grønt*: MO og DO sideform *Vedbende*, men *-d-* i komposita; 134 *Valnødtræer*: se app., MO *Valnødtn*; V 33 *Bladeluus*: MO *-til-*. - II 179 *øjeblikkelig* (= HR) $\rightarrow$ *øjebliklig D* (= MO); II 201 *mørkeblaa* (= MO) $\rightarrow$ *mørkblaa D*; II 222 *sorte-*: se app., MO *sorte-* trods citat fra Oehenschläger

med sort-.

e-tilføjelse

I 41 *Sengklæderne*: MO rettere -gek-; 127 *Vildrede*: MO -der-; II 65 *Sovkammeret*: MO -vek-; III 98 *Blegmandens*: MO -gm-/gem-; 144 *Spækbræt*: MO *Spekkebræt*; 188 *hundredviis* = MO; IV 58 *Nøkrosen*: MO en *Nøk*, endnu hovedform i DO; 79 *Spiiskammer*: MO *Spisekammer*, udtales *Spiiskammer*; 175 *Dødninghoveder* = MO. - III 152 *firaars*: MO *fireaarig*, men andre ord med *fiir*-; IV 207 *Borgstue*: kun **kO**.
86

s-bortfald

I 105 *Blodsdraaber* (grundbetydning) = MO, der især angiver overført betydning, ellers: en *Draabe Blod*; HR -dd-; II 324 *Spanskrørs-Stokken*: -r-S- ved lineskifte, kun i **C**; III 107 *Skibsbyggeren*: MO *Skibbygger* men *Skibs-Bygmester*, se DO; III 184 *Kammerats-Tiden*; IV 221 *Tobaksspinder*(skilter) = MO. - II 61 *safransgule*; III 155 *tillidsvækkende*; HR og RO -dv-, men DO har -dsv- som hovedform trods tvetydigheden -d-sv- og iøvrigt »bog« ved ordet. IV 54 *glædesløst*: MO -el-. Den svenske sætter må nok tage ansvaret for III 153 *tröstelös* (MO *trøst(es)løs*).

s-tilføjelse

I 187 *Ildlue*: MO -ds-; III 181 *Jesubarnet*, III 191 *Christiansand*, begge med karakter af tilfældigheder.

Andet bortfald

II 25 *Øienhuler* (*Øienhuller* **BC**, *Øiehuler* **D**): MO *Øie*-, MO2 desuden belæg for *Øien*-; 58 *Evigtgrønt*: MO ÷, men har *Singrøn*; 199 *Fædreneland*: MO både *Fædre*- og *Fædrene*-; III 130 *Ulykkensjugl*: MO1 ÷, MO2 -es-; V 37 *Skriverbog* = MO, se app. og DO XIX 910 med citat fra V 46, der aldrig har haft -r-. - II 15 *rundten om* > *rundt om* = MO.

Anden tilføjelse

II 21 *Ørelyd* > *Ørenlyd* = MO. - I 143 *vidløftig* > *vidtløftig* = MO; II 70 *alfor* (DO I 485) > *altfor* (= MO); IV 130 *blankpolerede* > *blankt*:- MD III 194.

Sammenskrivning > særskrivning

I 65 *Kongenshave*; II 241 *mit Livshistorie* (men II 228 *Jægerhornetstoner* i alle tryk, V 58 *den Snilletsbaarne*, omtalt AJ 179); II 273 *Kjøgeby*; III 41 *Barndomstid*; 94 *Fordumstid* > *fordums Tid*: DO V 337; - III 68 *sit Legemsskikkebe* > *sit Legems Skikkelse*, AJ 173; 172 *Gudshuus*; II 46 *Smaa-Muus* > *smaa Muus*; III 172 *halvopløste* > *halvt opløste*. Jf. hertil II 320 *Efteraarsdage* **A** > *Efteraarets Dage* **D**, lidt højere stillag, IV 279 og 24732 **O** > **A**.

Særskrivning > sammenskrivning

II 132 *Diamants Ringe* > -tr-; 208 *Fløiels Klæde* > -s-K-; 251 *et Skjønheds Hele* > -s-H-; 289 *Forlovelses Dagene* > -s-D- > -sd- (= **O** m.fl. exx. i 87 samme historie); 321 *luftigt let*: se app.; jf. II 94 *den Porcellains Skorsteensfeier* > *Porcellains-Skorsteensfeieren* **D**, AJ 97.

En del af disse komposita er faste ord i sproget, og rettelserne repræsenterer stort set en jævn normativ tendens. De rettede sammenskrivninger virker delvis meget afstikkende og er gennemgående blevet rettet hurtigt. De rettede særskrivninger, især de materialeangivende af typen *Fløiels Klæde*, virker ikke specifikke, blot i almindelighed gammeldags, og rettelserne bidrager til belysning af deres forældelse. Beslægtede fænomener med kompositionsled/afledning foran hovedordet ses I 1529, II 523; se AJ 171ff om sammensætninger.